

TOSHKENT DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

ILMIY AXBOROTLARI

ILMIY-NAZARIY JURNALI

SCIENTIFIC-THEORETICAL JURNAL

SCIENTIFIC BULLETIN

OF THE TASHKENT STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК

ТАШКЕНТСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

4/2025

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINFLAR O‘QITUVCHILARINI O‘QUVCHILARDA O‘QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISHGA O‘RGATISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISHNING SHART- SHAROITLARI VA DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Qayumova Sh.T.

Guliston davlat universiteti doktoranti (DSc)

Anotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini o‘quvchilarda o‘qish savodxonligini rivojlantirishga o‘rgatish metodikasini takomillashtirish masalasi tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy ta‘lim sharoitlarida innovatsion yondashuvlar va didaktik imkoniyatlar muhokama qilinadi. O‘quvchilarning o‘qish savodxonligini oshirishda pedagogik metodlarni takomillashtirish, interaktiv yondashuvlar va mustaqil o‘qish ko‘nikmalarini shakllantirish bo‘yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, o‘qish savodxonligi, pedagogik metodika, interaktiv ta‘lim, mustaqil o‘qish.

CONDITIONS AND DIDACTIC POSSIBILITIES FOR IMPROVING THE METHODOLOGY OF TRAINING FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS TO DEVELOP STUDENTS' READING LITERACY

Annotation. This article analyzes the issue of improving the methodology of teaching future primary school teachers to develop students' reading literacy. In addition, innovative approaches and didactic opportunities in modern educational conditions are discussed. Recommendations are given for improving pedagogical

methods, interactive approaches, and fostering independent reading skills to enhance students' reading literacy.

Keywords: primary education, reading literacy, pedagogical methodology, interactive learning, independent reading.

УСЛОВИЯ И ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕТОДИКИ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К РАЗВИТИЮ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ У УЧАЩИХСЯ

Аннотация. В данной статье анализируется вопрос совершенствования методики обучения будущих учителей начальных классов развитию читательской грамотности учащихся. Также обсуждаются инновационные подходы и дидактические возможности в современных условиях образования. Даются рекомендации по совершенствованию педагогических методов, интерактивных подходов и формированию навыков самостоятельного чтения для повышения читательской грамотности учащихся.

Ключевые слова: начальное образование, читательская грамотность, педагогическая методика, интерактивное обучение, самостоятельное чтение

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev oʻzining 2020-yil 29-dekabr kuni Oliy Majlisga yoʻllagan Murojaatnomasida taʼlim sifatini oshirishga alohida eʼtibor qaratib, shunday degan edi: “Bugungi kunda yosh avlodning bilim va koʻnikmalarini rivojlantirish, ularga zamonaviy taʼlim berish bizning ustuvor vazifamizdir. Bu borada pedagoglarimizning roli juda katta.”[1]. Ushbu fikr taʼlim tizimini modernizatsiya qilish va sifatini oshirish bugungi kunda davlat siyosatining eng ustuvor yoʻnalishlaridan biri ekanini yana bir bor tasdiqlaydi. Ayniqsa, boshlangʻich sinf oʻquvchilarining oʻqish savodxonligini rivojlantirish, ularda tahliliy va tanqidiy

fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish hamda mustaqil o'qish madaniyatini qaror toptirish dolzarb masalalardan biri sifatida ko'rilmoqda.

O'qish savodxonligi o'quvchilarning kelajakdagi akademik va ijtimoiy muvaffaqiyati uchun muhim omil hisoblanadi. Shu boisdan, o'qituvchilarni ushbu jarayonga puxta tayyorlash ta'lim sifatini oshirishning muhim shartlaridan biri sanaladi. Zamonaviy ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalar, interfaol metodlar, gamifikatsiya va STEAM yondashuvlarini joriy etish orqali o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

So'nggi yillarda O'zbekiston xalqaro PIRLS [7] baholash dasturida ishtirok etishga tayyorgarlik ko'rmoqda. Mazkur baholash dasturi boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligi va matnni tushunish darajasini baholashga qaratilgan bo'lib, dunyo miqyosida ta'lim sifati haqida obyektiv tasavvur hosil qilish imkonini beradi. PIRLS dasturining talablariga javob berish uchun boshlang'ich sinf o'qituvchilarining tayyorgarlik darajasini oshirish, ularni zamonaviy pedagogik metodlar bilan ta'minlash hamda amaliy ko'nikmalarni mustahkamlash zarurati ortib bormoqda.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilari nafaqat o'quvchilarning o'qish texnikasini rivojlantirishi, balki ularning matn mazmunini tushunish, asosiy g'oyalarni ajratib olish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, bo'lajak o'qituvchilarni maxsus metodik tayyorgarlikdan o'tkazish va ularning pedagogik salohiyatini oshirish zamonaviy ta'lim siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Ushbu maqolada bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini o'quvchilarda o'qish savodxonligini rivojlantirishga tayyorlash jarayoni, bu borada mavjud shart-sharoitlar va didaktik imkoniyatlar tahlil qilinadi. Shuningdek, o'qish savodxonligini oshirishda samarali pedagogik texnologiyalar va innovatsion yondashuvlarning roli muhokama qilinadi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining o'quvchilarda o'qish savodxonligini rivojlantirishga o'rgatish metodikasini takomillashtirishning shart-sharoitlari:

1. **Pedagogik ta'lim dasturlarini modernizatsiya qilish.** Zamonaviy ta'lim talablariga javob beradigan o'qituvchilarni tayyorlash uchun universitetlarda pedagogik ta'lim dasturlarini yangilash muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, o'qish savodxonligini rivojlantirishga yo'naltirilgan maxsus kurslarni o'quv dasturlariga kiritish, amaliy mashg'ulotlarni oshirish va o'qitish metodikasini boyitish zarur [2]. Ushbu kurslar bo'lajak o'qituvchilarga o'quvchilarning o'qish qobiliyatlarini shakllantirish, tahlil qilish va baholash bo'yicha zamonaviy usullarni o'rgatishga qaratilgan bo'lishi lozim.

2. **Interaktiv ta'lim muhitini yaratish.** Ta'lim jarayonini interaktivlashtirish zamonaviy o'qituvchilikning muhim jihatlaridan biridir. Innovatsion texnologiyalar, jumladan, sun'iy intellekt, gamifikatsiya, AR/VR (kengaytirilgan va virtual reallik) texnologiyalaridan foydalanish orqali o'quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilish mumkin [6]. Interaktiv muhit o'quvchilarning faol ishtirok etishiga, mustaqil fikrlash va o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bundan tashqari, QR-kodli interaktiv topshiriqlar, raqamli o'quv materiallari va onlayn platformalar orqali ta'lim jarayonini diversifikatsiya qilish mumkin.

3. **Amaliy mashg'ulotlarni kengaytirish** Bo'lajak o'qituvchilarning nazariy bilimlarini mustahkamlash va ularni real o'quv jarayonida qo'llash imkoniyatlarini yaratish uchun maktablarda amaliyot o'tash dasturlarini kengaytirish zarur. Maktablarda bevosita dars berish, sinfdagi o'quvchilarning o'qish jarayonini kuzatish va tajribali ustozlar bilan ishlash orqali talabalar o'z kasbiy ko'nikmalarini shakllantiradilar [3]. Amaliyot davomida o'qituvchi nomzodlar individual yondashuvni qo'llash, o'quvchilarning qiyinchiliklarini aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha amaliy tajribaga ega bo'ladilar.

4. **Tadqiqot va tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirish** Bo'lajak o'qituvchilar o'quvchilarning o'qish savodxonligi darajasini aniqlash, tahlil qilish va natijalarga asoslangan metodik yondashuvlarni ishlab chiqish bo'yicha ilmiy-tadqiqot ko'nikmalarini egallashlari lozim. Bu esa ularga o'z dars jarayonlarini doimiy ravishda takomillashtirish imkonini beradi [4]. PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) xalqaro baholash dasturi kabi yirik tadqiqotlar asosida o'quvchilarning o'qish savodxonligi darajasini o'rganish va mos metodlarni ishlab chiqish ta'lim sifati uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Quyidagi jadvalda bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashning shart-sharoitlari, ularning muhimlik darajasi va izohlari keltirilgan:

Shart-sharoit	Muhimlik darajasi (%)	Izohlar
Pedagogik ta'lim dasturlarini modernizatsiya qilish	85	O'quv dasturlarini yangilash va maxsus kurslar kiritish zarur.
Interaktiv ta'lim muhitini yaratish	90	Innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali ta'limni interaktiv qilish.
Amaliy mashg'ulotlarni kengaytirish	80	Amaliy mashg'ulotlar orqali real tajriba orttirish zarur.
Tadqiqot va tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirish	75	O'qish savodxonligini tahlil qilish va metodik yondashuvlar ishlab chiqish.

1-jadval. Bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashning shart-sharoitlari, ularning muhimlik darajasi va izohlari

Ushbu shart-sharoitlarning barchasi bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining tayyorgarlik darajasini oshirishga, ularni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan tanishtirishga hamda o'qish savodxonligini oshirishda samarali metodlardan foydalanishlariga yordam beradi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining o'quvchilarda o'qish savodxonligini rivojlantirishga o'rgatish metodikasini takomillashtirishning didaktik imkoniyatlar:

Integrativ yondashuv. O'qish savodxonligini rivojlantirishni boshqa fanlar bilan bog'lash muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuv o'quvchilarga o'qish ko'nikmalarini turli sohalar bo'yicha kengaytirishga yordam beradi. Masalan, matematikani o'qish matnlari orqali o'rgatish yoki tarix darslarini badiiy adabiyot bilan birlashtirish orqali o'quvchilarda o'qish qobiliyatlari va mantiqiy fikrlash rivojlanadi. Bu usul natijadorlikni oshirishga xizmat qiladi va o'quvchilarning o'rganish jarayonida turli fikrlar va bilimlarni birlashtirishga imkon beradi [5].

1. **Innovatsion metodlardan foydalanish.** Innovatsion ta'lim metodlari, masalan, CLIL (Content and Language Integrated Learning), STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) va muammoli ta'lim metodlari, o'quvchilarning qiziqishini oshirishga va ularni faol o'rgatishga yordam beradi. CLIL metodi tilni o'rganishda ilmiy va texnik kontentni o'z ichiga olgan holda, STEAM metodlari esa fanlararo yondashuvni qo'llab-quvvatlash orqali o'quvchilarning yaratish va tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Muammoli ta'lim metodi esa o'quvchilarga amaliy vazifalar va real hayotdagi muammolarni hal qilish imkoniyatlarini beradi, bu esa ularga mustaqil fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi [2].

Muammoli ta'lim (Problem-Based Learning, PBL). Muammoli ta'lim metodi boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun juda samarali va ular o'qish savodxonligini rivojlantirishda katta yordam beradi. Bu metodda o'quvchilar real hayotdagi muammolarni hal qilish uchun o'qigan matnlaridan foydalangan holda o'z fikrlarini bildiradilar, xulosalar chiqaradilar va yechim topadilar. O'quvchilar muammoli vazifalarni hal qilishda bir-birlari bilan hamkorlikda ishlashadi, bu esa nafaqat o'qish savodxonligini, balki muloqot va guruhda ishlash ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Misol uchun, o'quvchilarga hikoya yoki qisqacha matn berilib, ularga uning

muammosini tahlil qilish va imkoniyatlar yaratish bo'yicha topshiriqlar beriladi. Bu metod o'quvchilarda tahlil qilish va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Matnlarni o'qishdan nafaqat ma'lumot olish, balki ularga amaliy yechimlar topishni o'rgatadi.

Qisqacha va aniq matnlar bilan ishlash (Guided Reading). Guided Reading metodi boshlang'ich sinfda juda samarali bo'lib, o'quvchilarga o'qish savodxonligini rivojlantirishda yordam beradi. Bu metodda o'qituvchi o'quvchilarga matnni o'qish jarayonida yo'riqnomalar beradi, savollar beradi va muhim nuqtalarni tushuntiradi. O'quvchilar kichik guruhlarda ishlashadi va o'qituvchi har bir o'quvchini diqqat bilan kuzatib boradi. Bu metodda o'quvchilar o'qish jarayonida qo'llaniladigan turli xil strategiyalarni (bosh harflar, kontekstdan foydalanish) o'rganadilar va ularni mustahkamlash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Gamifikatsiya metodlari. Gamifikatsiya metodlari o'quvchilarda o'qish va ta'lim jarayoniga qiziqishni oshiradi. Bu metodda o'qish jarayoni o'yin shaklida tashkil etiladi, masalan, o'quvchilar o'qigan matnlar asosida savollarni javoblash, topshiriqlarni bajarish yoki matndan foydalanib, kichik o'yinlar tashkil qilish orqali o'qish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. O'yinlar orqali o'quvchilar bilimlarini sinovdan o'tkazib, o'qish savodxonligini mustahkamlashadi.

Kooperativ ta'lim metodlari (Cooperative Learning). Kooperativ ta'lim metodida o'quvchilar kichik guruhlarda ishlaydi, o'zaro bilim almashadi va birgalikda o'qish orqali o'qish savodxonligini rivojlantiradilar. Har bir guruhning o'quvchisi o'qish matnining turli qismlarini o'qib, keyin o'zgaruvchan rollarda o'quvchilarga tushuntiradi. Bu usul o'quvchilarga nafaqat o'qish ko'nikmalarini, balki guruhda ishlash va o'zaro yordam ko'rsatish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi.

Boshlang'ich sinf o'qish darslarida Muammoli ta'lim, Gamifikatsiya, Kooperativ ta'lim, Guided Reading va ochiq metodlar kabi innovatsion metodlarni qo'llash juda samarali bo'ladi. Bu metodlar o'quvchilarda o'qish savodxonligini faqat matnni o'qish orqali emas, balki tahlil qilish, ijodiy fikrlash, guruhda ishlash va

amaliyotda qo'llash orqali rivojlantirishga yordam beradi. Ularning har biri boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun moslashtirilgan va o'qish jarayonini yanada interaktiv, qiziqarli va samarali qilish imkoniyatini yaratadi.

2. **O'qish materiallarining diversifikatsiyasi.** O'qish materiallarining turini kengaytirish, shu jumladan ilmiy-ommabop, badiiy va informatsion matnlardan foydalanish o'quvchilarning o'qish ko'nikmalarini yaxshilashda muhim rol o'ynaydi. Ilmiy-ommabop matnlar o'quvchilarga murakkab ilmiy tushunchalarni soddalashtirib o'rganishga yordam beradi, badiiy matnlar esa fantaziyaning va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. Informatsion matnlar esa o'quvchilarga real hayotdagi ma'lumotlarni tahlil qilish va o'rganish ko'nikmalarini oshiradi. Shu bilan birga, o'quvchilarning matnlarni tushunish darajasini oshirish, ular o'quv jarayonida kengroq bilimlarga ega bo'lishlariga imkon yaratadi[4].

3. **O'quvchilarning mustaqil o'qish faoliyatini qo'llab-quvvatlash.** Mustaqil o'qishning ahamiyati kundan-kunga ortib bormoqda. Bu faoliyatni qo'llab-quvvatlash uchun zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, masalan, QR kodli interaktiv topshiriqlar, elektron kitoblar va raqamli platformalar, o'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish va o'zlashtirish qobiliyatlarini rivojlantiradi. QR kodli topshiriqlar o'quvchilarga matnni o'rganish va uni interaktiv ravishda muhokama qilish imkonini beradi. Elektron kitoblar va raqamli platformalar orqali esa o'quvchilar o'z vaqtida kerakli ma'lumotlarni topish, turli manbalardan o'qish va o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu metodlar o'quvchilarning o'qish madaniyatini rivojlantirishga, shuningdek, ularga mustaqil fikrlash va o'qish ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi [6].

Ushbu didaktik imkoniyatlar bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda samarali yondashuvlarni qo'llashga, o'quvchilarning o'qish savodxonligini oshirishga va ularga zamonaviy ta'lim texnologiyalarini o'rgatishga imkon yaratadi. Bu metodlar ta'lim jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilishga xizmat qiladi.

Boʻlajak boshlangʻich sinf oʻqituvchilarini oʻquvchilarda oʻqish savodxonligini rivojlantirishga oʻrgatish metodikasini takomillashtirish masalasi taʼlim tizimining eng dolzarb yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Oʻqish savodxonligi nafaqat oʻquvchilarning bilim olish jarayonini yaxshilaydi, balki ularning kelajakdagi ijtimoiy va akademik muvaffaqiyatiga ham bevosita taʼsir koʻrsatadi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar, innovatsion texnologiyalar va interaktiv taʼlim metodlari yordamida boʻlajak oʻqituvchilarni tayyorlash jarayoni samarali boʻlishi mumkin. Oʻquvchilarda oʻqish savodxonligini rivojlantirishda didaktik imkoniyatlarning kengayishi, oʻqituvchilarning metodik tayyorgarlik darajasini oshirish va amaliy mashgʻulotlarni kengaytirish alohida ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, pedagogik taʼlim dasturlarini yangilash va interaktiv metodlarni qoʻllash, shuningdek, oʻqituvchilarning kasbiy kompetensiyasini oshirishga qaratilgan strategiyalar ishlab chiqish, boshlangʻich sinf oʻqituvchilarining oʻquvchilarda oʻqish savodxonligini rivojlantirishda muvaffaqiyatga erishishga yordam beradi.

Umuman olganda, pedagogik metodlarni takomillashtirish, innovatsion yondashuvlar va amaliyotning muhimligi boʻlajak boshlangʻich sinf oʻqituvchilarining kasbiy salohiyatini oshirishga, shuningdek, oʻquvchilarning bilim olish jarayonini sifatli va samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi Oʻzbekiston strategiyasi. – Toshkent: Oʻzbekiston, 2021.
2. Hasanboyeva O., Yoʻldosheva G. Pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
3. Ziyodullayev A., Abduqodirov A. Boshlangʻich taʼlim metodikasi. – Toshkent: Oʻqituvchi, 2019.
4. UNESCO. Teaching Reading in Primary Schools. – Paris: UNESCO Publishing, 2020.

5. Gambrell L., Morrow L. *Best Practices in Literacy Instruction*. – New York: Guilford Press, 2019.
6. G'afforova M. *Boshlang'ich sinflarda interfaol o'qitish metodlari*. – Toshkent: Ilm-Ziyo, 2021.
7. PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study). (2021). PIRLS 2021 Assessment Framework. International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA). <https://www.iea.nl/studies/iea/pirls>
8. Ziyodullayev, M., & Abduqodirov, A. (2019). Boshlang'ich ta'limda amaliy mashg'ulotlar samaradorligini oshirish yo'llari. *Ilm va taraqqiyot*, 5(2), 34-38.
9. Smith, F., & Elley, W. B. (1997). *How children learn to read*. International Reading Association.
10. Snow, C. E. (2002). *Reading for understanding: Toward an R&D program in reading comprehension*. RAND Corporation.
11. Krashen, S. D. (2004). *The power of reading: Insights from the research* (2nd ed.). Libraries Unlimited.
12. OECD. (2019). *PISA 2018 results (Volume I): What students know and can do*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/5f07c754-en>